

Är astrologin bästa sättet att återge den naturliga världen dess mening och betydelse?

Av Erland Lagerroth

Richard Tarnas – i tio år programdirektör vid det berömda Esalen-institutet i Big Sur i Kalifornien och nu professor i filosofi och psykologi vid California Institute of Integral Studies – gav 1991 ut boken *The Passion of the Western Mind*, som jag med beundran introducerade i min *Sökandet är vårt största äventyr 2003 (Sökaren ???)*. Den hade tagit tio år att utarbeta och används i dag på ett hundratal colleges och universitet (*The Mountain Astrologer*, dec. 2005-jan. 2006-numret, s 45), men den var, visar det sig nu, bara ett led i ett projekt på trettio år, som nu, år 2006, avsatt sitt slutliga resultat, en bok på nära 600 stora sidor: *Cosmos and Psyche. Intimations of a New World View* (Viking). Det var därför med stora förväntningar jag gick till läsningen av denna.

”**The Transformation of the Cosmos**”. Tarnas inleder med tre stora klagörande kapitel om den västerländska idéhistorien och läget i dag. Det första handlar om omvandlingen av kosmos genom Kopernikus och Kepler, Galilei och Newton. Tarnas finner nya, starka ord för den oerhörda omvälvning det innebar, när den mäktiga Jorden, den fasta, orörliga plattform i kosmos, som man tryggt levat på i hela sitt liv, nu visade sig vara ett klot som rörde sig fritt genom rymd och himmel, roterande kring sin egen axel och kring Solen i ett oerhört utvidgat universum. Och det är lätt att glömma, skriver Tarnas, hur isolerade upptäckarna var. Mot sig hade de inte bara de obildade massorna utan tidens alla intellektuella och kulturella auktoriteter från påven till de lärda på universiteten. I decennium efter decennium blev den nya världsbilden utdömd av alla som räknades, och företrädarna sågs som förvillare. Och när den väl börjat slå igenom var det så mycket som måste tänkas igenom och göras om, att det tog århundraden innan den nya världsbilden var genomarbetad. (7)

Men den kopernikanska revolutionen är inte oproblematiserad. Den ”var det moderna medvetandets prototypiska akt av dekonstruktion, medförande både en födelse och en död. Den var den moderna tidens första omstörtning, en häpnadsväckande händelse, som förstörde en hel värld och byggde en ny.” I dag har Newton blivit överskriden, menar Tarnas, men inte Kopernikus, som i stället har blivit utvidgad i varje dimension. (28 f) Det är detta han vill råda bot på genom sin stora bok.

Tarnas urskiljer också två paradigmer i synen på Västerlandets historia (11 ff). Det ena är vi alla bekanta med från skola och universitet: det berättar om människans framsteg som en enda lång, heroisk resa från en mörk, primitiv värld av okunnighet och lidande till en ljusare, modern värld med ständigt ökande kunskap, frihet och välstånd. Det andra, mindre uppmärksammade, talar om människans gradvisa men slutliga avskiljande från naturen, om avsjälandet av naturen som leder till till en förödande exploatering av denna men också till förstörelse av infödda kulturer, till människans alienation i en värld som blivit främmande, och till förlust av tron på andliga realiteter. Kulmen nås i dagens ekologiska kris och andliga betryck, som ses som en direkt följd av mänskligt övermod, hybris. Mot en myt om *Framsteg* står en myt om vad som tidigare kallades *Fallet*.

Båda myterna är sanna, menar Tarnas, men de är bara delsanningar. Och mot dem står en tredje myt, postmodernismens föreställning att allt bara är just myter och att historien ytterst är en konstruktion. Men också den är en delsanning, inte heller den förmår att se igenom sig själv och se att den är den naturliga konsekvensen av att upplysningen börjar se sin egen skugga, dess mörka problematik i det andra paradigmet.

För själva grunden i vår världsbild är den som Tarnas förtäta formulerar som ”Forging the Self, Disenchanting the World” (16 ff). *Samtidigt som vi utvecklar vårt eget jag, utarmar vi världen*. Tarnas förstår att klargöra den processen genom en serie figurer. I våra förfäders ursprungliga världsbild genomsätter själ och ande hela naturen och kosmos, och människan deltar direkt i detta större sammanhang. I den moderna, sekulariserade världsbilden har alla andliga kvaliteter blivit förbundna enbart med människan, som själv är radikalt skild från den objektiverade, icke-mänskliga världen. (fig. 1)

Mellan dessa båda ligger sedan Västerlandets religiösa världsbild. Där har människan en unik relation till en transcendent gudomlighet, som i sin tur är skild från och suverän över den skapade världen, en värld som inte har någon annan mening än den som människan ger den. (fig. 2) I dag, slutligen, i den sentida världen efter Kopernikus och Nietzsche och efter 350 år av analytisk och reduktionistisk (natur)vetenskap, existerar människan bara som en oändligt liten och perifer ö av mening och andliga strävanden i ett oändligt, meningslöst universum. (fig. 3)

Så har den gamla föreställningen om *anima mundi*, världens själ, upplösts och försvunnit, när allt själsligt förlagts till människan, och samtidigt har människan själv blivit alienerad, ensam i en värld med vilken hon inte tycker sig ha något gemensamt. Är det inte, frågar sig Tarnas, ”en extraordinär akt av mänsklig hybris [...] att anta att den enda källan till mening

och avsikt i universum ytterst är koncentrerad till människans medvetande [*mind*], som därför är något absolut unikt och [...] överordnat hela kosmos?" (35)

Diagnosen tycks rimlig och riktig. Och vi är hela tiden inneslutna i vår egen världsbild, fångar i vår egen föreställningsvärld.

"In Search of a Deeper Order". Därför ger sig Tarnas i det andra kapitlet ut att söka en annan och djupare ordning, ett sökande som sker i flera steg. Först berättas en tänkvärd parabel, som sluter an till de allra första orden i bokens förord. "Skepticism är intellektets kyskhet" sägs det där med ett lån från Santayana. Men kyskhet är inte något värde i sig, tillägger Tarnas, den förtjänar att upprätthållas bara tills friaren med det rätta uppsåtet har anmält sig. Då är det tid att i stället ge sig hän. (xiii)

Detta tillämpas nu på universum själv, och friaren är här forskaren som söker förstå universum. Är den rätte friaren den som fränkänner universum alla de värdefulla egenskaper han själv anser sig ha eller den som ser universum som *minst* lika intelligent och ädelt, värdigt och djupt som han själv? Är det inte naturligt att det är för den senare som universum kan öppna sig? Vi måste bli bättre på att *lyssna*, vi "behöver en större, sannare empirism och rationalism. [...] Vi måste bli medvetna om och övervinna den stora, fördolda antropocentriska projektion, som i själva verket har definierat det moderna medvetandet: *den genomträngande projektion av själlöshet på kosmos på grund av det moderna jagets egen vilja till makt*. [...] Kanske är det tid att anlägga [...] den andra friarens sätt att nalkas kosmos natur." (39 ff)

Och första steget på den vägen är "The Interior Quest", det vill säga djuppsykologin. Men då inte så mycket Freud som Jung, därför att den senares *arketyper* kan tillämpas, inte bara på människan utan också på kosmos. Och en brygga till detta finner Tarnas i vad den sene Jung har att säga om *synkroniciteter*, d v s de tillfälliga sammanträffanden som vi alla någon gång råkar ut för: när jag tänker på en person ringer just han o s v. "Jung såg naturen och människans omgivning", menar Tarnas, "som ett levande mönster av potentiella synkronistiska betydelser som kunde belysa den mänskliga sfären." (56)

Och därmed närmar vi oss bokens stora huvudtanke, vad som inledningsvis kallas "The Archetypal Cosmos". Arketyp är ett nyckelbegrepp hos Tarnas, men det är inte så lätt att definiera. Det är nämligen inte fråga om fixa, entydiga storheter utan om rörliga, föränderliga begreppskomplex. Tarnas själv definierar arketyper som "en universell princip eller kraft som påverkar [...] människans psyke och den mänskliga erfarenhetsvärlden på många plan" (83 f),

men mer klagörande är kanske ett exempel. Så här beskriver han den arketyp han förbinder med planeten Mars:

”principen för verksam kraft; impulsen och förmågan att påstå, handla och röra sig energiskt och kraftfullt, att ha ett inflytande, att pressa framåt och mot, att försvara och anfälla, att handla med skärpa och hetta; tendensen att erfara aggressivitet, vrede, konflikt, skada, våld, kraftig fysisk energi; att vara stridsberedd, konkurrenskraftig, modig, stark; Ares, krigsguden.” (90)

Det ser ganska brokigt ut, men onekligen är det fråga om ett begreppscomplex, som låter sig förstås och hanteras. Vad det sedan har med planeten Mars att göra är en annan fråga. Och därmed är vi framme vid det mest kontroversiella i boken: *astrologi*. Tarnas erkänner själv – tack! – att ”liksom de flesta produkter av modern utbildning såg jag själv varje form av astrologi med automatisk skepticism” (62). Men senare gav han sig astrologin i våld. Men inte så att förloppen på himlen skulle förutsäga speciella händelser och bestämma vissa personlighetsdrag, utan så att det var fråga om allmänna *arketypiska* paralleller. (66 f) Det handlar alltså inte om några billiga horoskop med standardiserade svar. Detta är naturligtvis lugnande och gör att man läser vidare i Tarnas bok. Och kommer då till det tredje stora inledningskapitlet, vars rubrik alluderar på historien om de lärda som vägrade se genom Galileis teleskop, när denne på det sättet ville övertyga dem om att Jupiter har månar.

“Through the Archetypal Telescope”.

“Astrologin vilar, enligt sin mest allmänna definition”, heter det först, ”på en uppfattning av kosmos som ett sammanhängande förkroppsligande av skapande intelligens, avsikt och mening, uttryckta genom en konstant, komplex överensstämmelse mellan astronomiska mönster och mänsklig upplevelse.” Och det är en gammal tradition: från Babylonien, Egypten, Persien via Grekland och Rom till medeltid och renässans. ((73 f)

Många varianter ryms inom denna tradition, men valet har framför allt stått mellan ”Causality and Correlation”. För Tarnas tycks det högst osannolikt att planeterna sänder ut någonting, t ex elektromagnetisk strålning, ”som kausalt skulle påverka händelser i mänskligt liv på ett mekanistiskt sätt”. Mer sannolikt tycks det honom att universum är ett ”sammanhängande helt med sinsemellan förbundna delar, som besjålas av skapande intelligens och genomsätts av mönster av mening och ordning, som sträcker sig genom alla plan och som uttrycks genom en konstant överensstämmelse mellan astronomiska händelser och mänskliga”. ”Som ovan, så nedan.” Planeterna förorsakar inte speciella händelser utan

antyder ”det kosmiska tillståndet för den arketyppiska dynamiken vid just den tidpunkten”, menar Tarnas (77, jfr 69).

En sådan överensstämmelse mellan det himmelska och det mänskliga tycks ”avspegla en grundläggande enhet och korrespondens mellan de två rikena [...] och på så sätt den intelligenta sammanhållningen i ett levande, fullt besjälade kosmos. Postulerandet av en sådan systematisk överensstämmelse låter förstå ett universum i vilket själ och materia, psyke och kosmos är mer genomträngande förbundna eller radikalt förenade än vad som antagits i den moderna världsbilden”. (76 f)

Planeterna som neutrala kroppar och som arketyper. Så långt är det något tilltalande och uppbyggligt med Tarnas arketyppiska astrologi. Mer problematiskt blir det, när han kommer fram till sidan 85 och avhandlar ”Planetary Archetypes”. ”Den astrologiska tesen”, heter det där, ”sådan den utvecklats inom den platonisk-jungianska traditionslinjen, hävdar att dessa komplexa multidimensionella arketyper, som styr det mänskliga upplevandet former, är förstäligt förbundna med planeterna och deras rörelser på himlavalvet. Denna förbundenhet kan iaktas i en konstant överensstämmelse mellan speciella planetära konstellationer [*alignments*] och speciella arketyppiskt formade fenomen i människans sfär”.

Det tycks inte vara så, hävdar Tarnas vidare, att astrologerna godtyckligt har använt historierna om de gudar, som fått ge namn åt planeterna – Venus, Mars, Jupiter etc. – för att projicera symbolisk mening på dessa, som ”i verkligheten bara är neutrala materiella kroppar utan inre innebörd. Snarare är det så, att ett betydande bevismaterial låter förstå, att rörelserna hos planeterna Jupiter, Saturnus, Venus, Mars och Merkurius tenderar att stämma överens med mönster av mänskliga erfarenheter, som nära liknar karaktären hos dessa planeters mytiska motparter. Det vill säga astrologernas insikt, kanske intuitiv och övernaturlig [*divinatory*] i sin forntida upprinnelse, tycks i grunden vara empirisk.” (85)

Detta är dunkelt tal. Vad menas med att rörelser hos planeter ”stämmer överens (*coincide*)” med mänskliga erfarenheter? Och vad menas med att astrologernas övernaturliga insikt är ”empirisk”? Och framför allt: *den stora paradoxen att ”neutrala materiella kroppar” ute i världsrymden tillika är ”arketyper” med mänsklig anknytning, den blir aldrig förklarad.* I stället blir det tydligt, att det här är fråga om *tro*, att tro på och acceptera astrologins långa traditionslinje. Men traditionen må vara aldrig så lång och övernaturlig, trovärdig är den inte. Materiella kroppar är i sig själva inga arketyper eller arketyppiska principer. Att Tarnas till äventyrs skulle ha menat att det hela enbart är fråga om ”människans erfarenhetsvärld” (84),

låter sig inte förenas med hans oupphörliga astronomiska referenser och hans tanke på universum som ett ”sammanhängande helt”, ett ”fullt besjälade kosmos”.

Med all respekt för astrologins rötter i religionen – himlakropparnas beteenden har ju alltid setts som tecken från Gud – får jag därför pröva egna gissningar. Såvitt jag förstår ligger det så till att man i varma länder, där man sov på taken under en stor del av året och därför höll god ordning på de märkliga himlakroppar, som så gåtfullt rörde sig bland de andra stillastående, redan i en avlägsen forntid iakttog vissa samband mellan dessa rörelser och händelser bland människorna. När krig rasade stod kanske Mars i en viss konstellation till Jupiter, och det eventuellt mer än en gång (vad hette Mars och Jupiter på babyloniernas språk?). På det sättet hade astrologin en viss empirisk grund. Och det är lätt att se att sådana iakttagelser kunde utvecklas till hela system, som en sentida proselyt som Tarnas sedan kunde överta.

Men därutöver är det tydligtvis så, fastän Tarnas aldrig direkt utsäger det, att man för att få grepp om en planets arketyper provade att se efter vilka händelser som inträffade bland människorna vid de tidpunkter då planeten stod i speciella positioner. *Det vill säga man förutsatte existensen av det som skulle bevisas.* Om liknande händelser inträffade vid en annan extremposition, hade man tydligen funnit planetens arketyppiska princip. Och det genom rent ”empirisk forskning”. Och detta gäller tydligtvis också de långsammare rörelserna hos de yttre planeterna Uranus, Neptunus och Pluto, som upptäcktes så sent som 1781, 1846 respektive 1930. Men också här har Tarnas naturligtvis föregångare: ”Sedan åtminstone *the turn of the twentieth century* råder total samstämmighet (!) bland astrologer, att planeten Uranus är empiriskt (!) associerad med principen för växling, uppror, frihet, befrielse, reform och revolution [...]” (93) Hur nu det har gått till. Tarnas ger inget besked, fastän det är just dessa planet(rörelser)er han i första rummet använder sig av. Men här går inte traditionen ner i en suggestivt dunkel forntid.

Trots allt är Tarnas arketyppiska astrologi dock vettigare, än det först kan förefalla, och man kan erinra om den märkliga kinesiska ”I Ching, förvandlingarnas bok” med tillhörande ”orakelspel”. Händelser i människans värld utmärks naturligtvis av en viss regelbundenhet, om också bara av så anspråkslöst slag som i sentensen ”efter regn kommer solsken”. Det kan då vara bra att ha något system att hänga upp det hela på som planeternas rörelser eller I Chings texter och begrepp ordnade efter den ”dialektiska rörelsens princip, stegring genom övergång mellan motsatser” (efter Sven Lindqvist, *Myten om Wu Tao-tzu*, 1969, s 30). Bådadera är ramar som tvingar till en viss disciplin, som ökar kvaliteten (jfr rim och rytm i poesin).

Och planeternas rörelser är en stor ram som människan alltid haft tillgång till och haft anledning förundra sig över. I synnerhet som det handlar om himmelska fenomen, vilka alltid har uppfattats som närmare Gud eller Skaparen eller världsordningen. Andra exempel på det är ju kometer och solförmörkelser. (Mot denna tendens att se Gud i det stora och avlägsna kan man ställa historierna om hur Gud talar till Moses ur den brinnande busken och i vindens susning.)

Men det betyder inte att dessa rörelser skulle stå i någon sorts meningsfull relation till händelser på marken, eventuellt rentav som tecken från en högre makt. Planeternas egendomliga rörelser på himlen är ju delvis betingade av observatörernas egen position (fastän ingen visste något om detta före Kopernikus), nämligen på en egen planet, som ständigt rör sig bland de andra och därför hela tiden förändrar iakttagarens synfält. Att just dessa rörelser skulle anses betydelsebärande förefaller långsökt – vittnande om en världsordningens herre med sinne för det aparta eller med rätt speciellt skämtlygne. Om Tarnas menar att denna tilltro till planeternas arketyppiska principer, följer av den andra friarens inkännande sätt att nalkas kosmos, får jag anmäla avvikande mening. Om öppenhet förenas med okritiskhet, kan resultaten bli fatala! (jfr 486).

Tarnas stora bevismaterial. Nu är jag naturligtvis helt klar över att Tarnas har ett kort i rockärmen eller snarare en hel kortlek. För hela återstoden av hans bok, över 400 sidor, är inget annat än ett bidrag till den ”body of evidence”, som redan tidigare varit så omfattande inom astrologin. Därom kan då sägas

- 1) att för den som tror kan allt vittna om trons sanning;
- 2) att Tarnas framställning nästan aldrig lämnar utrymme för motinstanser, för fall där det *inte* stämmer, och att han på intet sätt prövar någon statistik över det ena och det andra (jfr dock 486);
- 3) att Tarnas enorma material är så överväldigande, att det nästan tar loven av sig själv. Det är förvisso bra att bestämningarna av den ena eller andra arketypen, knuten till den ena eller andra planeten, är så nyanserade och mångskiftande, som världens komplikation fordrar, men de flesta har karaktären av väldiga anhopningar av substantiv och verb, som är nära nog osmältbara (fallet Mars ovan är ett av de två kortaste);
- 4) att relationerna mellan det himmelska och det jordiska är så mångskiftande, att kanske bara Tarnas själv kan hålla ordning på dem. Det gäller inte bara planeternas ställning vid individens födelse (*natal chart*) och deras ställningar vid senare tillfällen i individens liv i relation till födelsekonstellationen (*personal transits*) utan också deras ställning vid vilken

tidpunkt som helst, reflekterande den kollektiva arketytiska dynamiken bland människorna vid den tiden (*world transits*). Därtill kommer att det inte alls bara är fråga om enskilda planeter utan också och än mer om dessas ställning i förhållande till varann, och då inte bara sammanfall och motsats utan också vid vissa vinkelförhållanden, 120°, 90° och 60°. Och det är inte bara fråga om en eller två planeter utan om nio plus sol och måne. Och då berör Tarnas ändå inte vad andra himlakroppar kan betyda.

Tarnas kan dock inte viftas bort så lätt. Hans belägg för sina teser är snarare tusenfaldigt än hundrafaldigt och han har med rätta varit en uppbyren forskare. Därför är det angeläget att se hur han gör. Jag ska ta ett exempel, som är representativt så till vida som det inte bara förekommer i boken (302) utan också i en intervju i *The Mountain Astrologer*, dec. 2005-jan. 2006-numret s 50. Tydligtvis ser Tarnas det som mönstergillt.

Det gäller en tidig kollationering med äldre tider, i detta fall tiden för franska revolution. Det visar sig att upptakten till revolutionen helt sammanfaller med en förening (*conjunction*) av Jupiters och Uranus banor. Och inte nog med det: Tarnas konstaterar också, att våren 1789, när Jupiter och Uranus alltjämt nära sammanföll, inträffade myteriet på Bounty. Detta ”tycktes mig vara en underbar synkronicitet”.

Men vad är det Tarnas gör här? Bland de oändligt många händelser som inträffar vid denna tid, väljer han ut en som även den har karaktär av revolt. Det är visserligen ”den mest berömda maritima revolten i historien”, men det är från engelsk horisont, och världen är full av horisonter. Det hade varit möjligt att välja hur många andra händelser som helst, samtida med revolutionen, men det gör han inte. Med rätt val i historien kan allt bevisas! Därmed inte sagt att det inte skulle kunna finnas någon *Zeitgeist*, tidsanda. Men den har nog inget att göra med planeternas rörelser över himlen...

Detta är det andra felet i Tarnas' resonemang, där det första är de ”empiriska” bevisen för planeternas arketytiska principer. *I båda fallen förutsätter man det som ska bevisas, och bevisar det sedan genom de val man gör.*

Naturens egen aktivitet. Jag tror alltså inte att man skall söka återge naturens dess mening och betydelse genom astrologin, som i själva verket än en gång reducerar naturen till ett passivt objekt för andra krafter, om också denna gång uppifrån. Sådana himmelska spekulationer har alltid slagit fel. I stället skall man se och tillerkänna naturen den aktivitet, som är dess egen, nämligen emergens och självorganisation. Bäst låter sig detta förstå mot bakgrund av dagens sekulariserade världsbild.

Denna världsbild är en produkt av den vetenskapliga metod som kom att tillämpas i Västerlandet från och med Descartes 1637, den analytiska reduktionismens metod: att dela upp det man sökte kunskap om i dess beståndsdelar och reducera dessa till deras enklaste form. Det visade sig vara en ytterst effektiv metod, och efter det att den tillämpats i mer än 350 år hade mänskligheten fått en ny värld att leva i. Och då inte bara den värld av vetenskapliga uppfinningar och tekniska konstruktioner, som vi överallt har omkring oss och njuter gott av, utan också i form av den *världsbild*, som under 350 års tillämpning av metoden, tycks ha blivit nära nog oundviklig. En värld som restlöst låter sig analyseras och reduceras måste ju vara atomistisk och deterministisk, ha karaktären av en summa av dessa beståndsdelar, enkla delar vilkas framtid låter sig beräknas på förhand. (Med detta inte sagt att den moderna (natur)vetenskapen enbart fungerar på detta sätt, jag har bara tagit fasta på det mest elementära men därför också mest grundläggande.)

Finns det någon väg utom denna slutsats? Det gör det helt visst, och förklaringen ligger i det lilla ordet ”restlöst”. Det finns visst en ”rest” som inte låter sig förklaras på detta enkla, alltför enkla sätt. Liksom leksaken, som barnet plockat sönder, inte låter sig sättas ihop lika enkelt igen, därför att barnet inte förstår hur delarna skall fogas samman och hur de fungerar ihop, så består vår omvärld (och vår kropp!) inte bara av enkla delar som adderats till godtyckliga högar, utan delarna har sammanfogats på speciella sätt, och de fungerar tillsammans i form av system och processer, som kan vara hur komplicerade som helst. Men dessa senare moment kan inte *ses* på samma självklara sätt som de konkreta delarna, vilket visar naiviteten i tanken att bara är det som kan ses är verkligt.

Så är den världsbild, som blivit resultatet av den analytisk-reduktionistiska metoden, tillämpad under 350 år, en *synvilla*, betingad av det perspektiv som anlagts. I stället är det så, att världen är genomsatt av ett oändligt antal principer, system och processer, och eftersom dessa i sin tur styrs av det oberäknliga samspelet mellan alla de myriader av smådelar, som betingar dem, kan man heller inte, annat än på kort sikt, förutse vad de skall resultera i. *Det är dessa principer, processer och system som konstituerar världen, beståndsdelarna är bara byggstenarna.*

Allt detta innebär att den naturliga världen, till skillnad från den artificiella, inte är ”fyrkantig”, självklar och given utan i stället oberäknelig, full av överraskningar. Det är därför det är så skönt att vara på landet, därför vi så gärna tänker på naturen som ”levande”. Och allt detta kan sammanfattas på det sätt som redan gjorts, i begreppen *emergens* och *självorganisation*. Och om dessa kan man läsa i min senaste bok *Världen underbarare än vi tror*.